

TARJÁN TAMÁS

„Költő és festő: egy”

NAGY LÁSZLÓ HÉT KONDOR BÉLA-VERSÉRŐL

1977. november 3-án Nagy László többek közt ezt jegyezte be naplójába (mint a *Krónika-töredék*, 1994 tanúsítja): „A Tükörnek verseket kell írnom Kondor képeihez. Ezt már régen elvállaltam. Nemsokára megpróbálom”. Feladat, kihívás, erkölcsi kötelesség egyszerre lehetett számára, hogy festő barátjáról az akkor közkedvelt képes társadalmi és politikai hetilap, az élénk kulturális érdeklődést mutató Tükör hasábjain így emlékezzen meg. Közeledett ugyanis Kondor halálának ötödik évfordulója. Mementó jellegű emléknep.

Kondor Béla 1972. december 12-én hunyt el, még negyvenkettedik életévét sem töltve be. Személyében a korabeli magyar képzőművészet – festészet, grafika – egyik legjelentékenyebb alkotóját, a középnemzedék alighanem legnagyobb formátumú egyéniségét veszítette el. Nem hétköznapi körülmények között. Ugyanis az őt ért társadalmi méltánytalanságok, vélt vagy valós szakmai sérelmek s mind kedvezőtlenebb fizikai és pszichikai kondíciói folytán hosszabb ideje súlyos, csak napokra enyhülő depresszióban szenvedett, önpusztító életmódot folytatott. Környezete tehetetlenül szemlélte hanyatlását. Mint például Molnár Edit fotóművész *Fél hét múlt* című, az interneten könnyűszerrel hozzáférhető emlékezéséből tudjuk, a művész „1972 nyarán már feladta az élethez való jogát”. (A mélységes csömör, a rövid néhány évtized alatt úgymond kilencven évnyi terhet kirovó személyes életút, emberi létezés hiábavalóságának, távlattalanságának érzete valójában korábbról datálható nála.) Kondor „szörnyű lelkiállapotát” látva Molnár Edit az idős barát és mester Barcsay Jenőhöz fordult segítségért, aki ugyan maga is többször próbálkozott biztatásaival, tanácsaival hatni a zuhanó zsenire, de – észelve a végzetes elszántságot, a negatív sorsképletet – úgy vélekedett: „Nem, nem tudunk segíteni rajta”.

Kondor sokszor, sokaknak tett célzást, jelképes-jelentéses (sőt tréfás) utalást a hívott, várt halálra. Az elmúlás álmában érte, keze ügyében könyvvel, folyóirattal, az ágya melletti hokedlin gyógyszerekkel, konyakkal. Kondor Béla írásos életművének eddigi legteljesebb dokumentálása, négyszázötven oldala – *vers, verspróza, próza* –, a *Küszködni lettél* (2006, öszszegyűjtötte, szerkesztette: Győri János, a képeket válogatta Kondor Mária; a kiadványra a későbbiekben is nemegyszer támaszkodunk) közli a Kondort kórházi osztályán többször (1968, 1971–1972, 1972) gyógyítani és gyógyíttatni igyekvő Levendel László professzor *Kettős diagnózis* címmel ellátott, 1979. június 25-i keltezésű levelét. E sorokat a festő életéről és haláláról, genetikai sors-meghatározottságáról tanulmányt író Czeizel Endréhez intézte. Itt az áll: Kondor halála „frakcionált öngyilkosságnak” fogható fel, ennek a mértéktelen töményalkohol-fogyasztás „alkalmas módszere volt, mint ahogy halálát is psychopharmakonokkal potenciált alkohol intoxikáció okozhatta. Szuicid késztetése ambivalens volt”. *Okozhatta és ambivalens*: Kondor elhalálozása nem nevezhető egyértelműen öngyilkosságnak, bár számos forrás azt írja, maga vetett véget életének. Holtában nyugodtnak, megbékéltnek látták,

„mintha aludna”. (Molnár Edit, legyőzve kétségbeesését és idegenkedő félelmét, készített fényképeket a pamlagán holtan fekvő, majd a Temetkezési Vállalat a tetemért érkező halottszállítói által koporsóba helyezett Kondorról. Jegyezzük meg azt is, hogy Czeizel Endre a későbbiekben többször visszatért a Kondor-sors problematikájához: *A magyar festőművész-géniuszok sorsa*, 2009; *Tehetség, talentum – Jó szerencse, semmi más?*, 2015 stb.)

1972 decemberében Nagy László nekrológot írt eltávozott barátjáról, *Az öldöklő angyal tövében* címmel, mely bizonyára egy 1969-es Kondor-festményre utal: *Ítélező (Késes angyal)*. A visszafordíthatatlanul közelítő halál és a még dobanni próbáló élet együtt bukkan fel: „Barátom igazi halálraszánt volt, kivételesen nagyra-nőtt magányú. Fájt a szíve, és nem akart meggyógyulni. Csak nőtt s nőtt a szíve, akkorára, mint két férfi-ököl. Nem akart meggyógyulni, már nem tartotta érdemesnek. [...] Megharcolta, megérdemelte a szelíd halált. De a lábafejét, mintha az átszőgezést várná: egymásra rakta, idézve a szimbólumot, a Szent Alakot, akit embernek annyiszor megfestett fölfeszítve. [...] Szombaton este szeretett volna nekünk muzsikálni. Minden hangszer, amit ő készített, ott volt kéznél: a különös hegedű, a keleti pengetős, a töröksíp, a tambura. Megmutatták, hogy lelkük van, pendültek, ríttak kicsit, hamar abbahagyták. Az a nagy fehér angyal, szájában a késsel, benézett a műteremből a szobába”. Nagy László a halál okait is kereste, két végponton, két „öldöklő angyalban”: „A legkisebb öldöklő angyalt, az alkoholt könnyű elítélnem. És könnyű felmentenem is, hiszen enyhülést, feledést is adott barátomnak. De hogy szorítsam meg az olyan erőket, akik a legnagyobb formátumú magyar festőt magára hagyták? Akarva vagy akaratlan, mindegy. Barátom ebben az évben kölcsönökből élt. Pedig dolgozott rendületlen. Egyetlen megrendelt szárszói tablójáért a tiszteletdíjat különös tévedés folytán május óta máig sem kapta meg”. Személyes és országos gyászában hűséget fogadott Kondor halálon túl is ható humanista eszményeihez, s „a kancsal Európa ámulatát” is méltányosnak tartotta volna a „ritka csillag”, „nagy kométa” teljesítménye, emléke iránt.

Nagy László és Kondor barátsága hosszabb ideje tartott. Róla szóló prózai írásai megtalálhatók az *Adok nektek aranyvesszőt* némiképp eltérő mindkét kiadásában (1979, 2011). Nagyt lenyűgözte Kondor kifogyhatatlan ihlete, különféle hagyományokra alapozott szuverén modernitásának szenvedélyes-vallomásos, fájdalmas-emelkedett huszadikszázadisége. A páratlan termékenység, „kép-tumultus”. Szövetségük jeleként 1964-es hosszú versébe, a *Mennyegzőbe* így került be a barát neve és munkássága (az idézetnek a későbbiekben is lesz szerepe): „...megörökítnek / kameráikkal a propeller-fejű fotósok / [...] csöves üveglencse-szemükből kiüt a hideg sugár, / kattognak, zengnek, acélszita-szárnyuk zenél, / kék darázsgépek, precízek, csupa gombok, rugók, / motorizált rémek Kondor Béla baljós rézkarcairól...” (Kondort szenvedélyesen érdekelték a motorok, a motorizáció, járt motorversenyekre. Amíg a Pozsonyi úton lakott, ablakából nézte a Dunán zajló motorcsónak-versenyeket. Maga is fabrikált talányos szerkezetűket. A *Küszködni lettél* 371. oldalát betöltő fényképen egy ilyen maga készítette kis szerkezet mintha épp a tenyerébe szeretne szállni. A homályos felvétel ellenére a fura masina igencsak emlékeztet a *Darázskirály*-festmény később említendő csodarovarára.)

A *Seb a cédruson* (1967–1973) Nagy László-ciklus címadó betűkép-versében (mely ki nyomtatva először csak 1976-ban látott napvilágot), a sebmotívum tizenhét tulajdonnévi elemű litániájában az utolsó tulajdonnévvel jelölt seb Kondoré: „...JAJ AZ ATTILA MÁVAG-JEGYŰ ÁRVA SEBE / JAJ RADNÓTI GOLYÓ-FÜSTÖS TARKÓ-SEBE / JAJ DYLAN THOMAS TÖ-

VISES SZEME-SEBE / JAJ A KERÚB KONDOR ORKÁNHUZATÚ SEBE...” Kondort búcsúztatja, a „széjjelmart rézkarckirályt” a *Temetés után*, valamint *A Mindenség mutogatója* című prózavers („Ott bent, ott fent a legmagasabb falakon szárnyas inasai közt Kondor mester, óceán-erővel ontja a formát, a színt. Hát mirevaló a gyász! Nem hagyta abba, de istenigazából működik tovább. Teheti, mert Dürer, Bosch és Blake úr a mennyei zsúri. Miképpen a mennyben, a földön is így kellett volna légyen”). A *Szárny és piramis* című betűképet/képverset „Kondor Béla emlékének” ajánlotta.

Kondor keze nyoma azzal van jelen a nyomtatott Nagy László-életműben, a költő könyveinek tárgyi valóján, hogy az *Arccal a tengernek* gyűjtemény (1965) envelopját az ő munkája, kötését az ő „címerrajza”, a kötetet számos nagyszerű egész oldalas illusztrációja ékíti (az elkészültök nem is mindegyike került be). A *Darázskirály* (1968) műfordításai (illetve a könyvborító) kapcsán pedig így írt Nagy: „A *Darázskirály* (Kondor Béla festménye [1963]) jelképes cím volt, a fordítói tevékenységet akartam érzékeltetni vele: ahogy a darázs a mézet, a fordító az idegen szellemi édességeket rabolja meg. Az ilyen rablótámadások nem károsítanak senkit, az ilyen agressziót szívesen veszik a népek, főleg a kicsik”. A posztumusz kötetted lett *Jönnék a harangok értem* (1978) számára, a mottóvers (*Verseim verse*) és a főszöveg közötti oldald párra Nagy László képzőművész fia, Nagy András fotózta egybe Kondor Béla kéztanulmányait.

A Nagy László-versösszkiadások bármelyikét lapozzuk fel, a hét Kondor-vers az egyetlen olyan ciklus, amely – már címéhez hozzárendelve – hónapra pontosan behatároló keletkezési jelölést kapott: *Hét vers Kondor Béla képeihez – 1977. november*. Az önálló versfejezetet képező sorozat nincs a szakirodalom homlokterében. Egyik-másik darabja, vagy a Kondor-vonatkozás avatta érdekessé a Nagy-filológusok számára. Nagyszabású elemzését a Petőfi S. János elméleteinek nyomvonalán járó szegedi szakember, Vass László nyújtotta a kétezres évek elején, egy tágabb mű részeként: *Verbális és vizuális költői alkotások Nagy László, Kondor Béla és Szécsi Margit életművéből – Adalékok a verbális és képi összetevőből felépített kommunikátumok tipológiai vizsgálatához*. Az internet segítségével e hatalmas ívű dolgozatban a megverselt képek ugyancsak megtekinthetők. Vass kitűnő verselemző képességgel is bír, azonban inkább egy alkotástípus struktúrája (egy 'B entitás' posztstrukturalista, nyelvfilozófiai és szövegnyelvészeti közelítésének a vizuális origóval, az 'A entitással' történő egybevetése) foglalkoztatja. Az az ábrázolási gyakorlat (az is), amelynek „bemenete” egy képi *vehikulum*, „kimenete” egy *verbális vehikulum*. Konceptióját és analízisét kiterjeszti a Kondort ugyancsak tisztelő Szécsi Margit (Nagy László felesége) lírájára (Szécsi a festőhöz/festőről írta *Kondor Bélának és Kedves Samu!* című verseit. [Baráti körben Samu volt Kondor beceneve.] Bravúros játékvers Szécsitől a *Kondor Béla*: tizenhat anagramma, *x a x a* rímképletű négy soros strófékká keretezve, a „Dalnoké: bor” sortól „A bolond kér” soron át az „Én, rab, oldok” sorig, mely a tizenhatból négyszer ismétlődő refrén).

Magáról Kondorról, a költő-piktorról, piktorköltőről szintén részletesen szól Vass. (E relatíve zárt korosztályi hármashoz kissé távolabbról a költő-író-képzőművész Tandori Dezső is társítható lenne. Bizonyoságként most csupán 1980-as versfüzetét – *Kedves Samu!* – említjük. Egyébként az élő és a holt Kondor köré vonható, sok tucat költőtől eredő üdvözlő, tisztelő, játékos, reanimáló, hommage- és egyéb versek önálló kötetet tölthetnének meg – de másfelől a Kondor-epigonizmus képzőművészeti szüleményei is egy furcsa albumot.) Vass László néhány alapvető megállapításának nyomába kell szegődnünk (tudva, hogy folytatta,

kiegészítette Nagy László-vizsgálódásait: Iskolakultúra 2006 stb.), de mert a Kondor-ciklus nála a rész tanulmánynak is csupán része, s mert, mint jeleztük, célja nem a szövegi műelemzés, inkább más irányokba kell tájékozódnunk.

Nem tudhatjuk pontosan, Nagy László miért épp azt a hét képet választotta, amelyekhez költeményeit fűzte. Mindenesetre valamennyinek reprodukcióját megtalálhatta Németh Lajos könyvében: *Kondor Béla*, 1976. Mondhatjuk, igencsak óvatosan, hogy a hetes szám misztikájával is felvértezett kis „tárlat” alkotásain döntően a vörös (vérpiros) és a sárga (arany) szín dominál. Mindegyik egy- vagy kétfigurás műként fogható fel; az egyfigurásak is kontrapunktikus jellegűek. Valamennyinek tárgya a magány, illetve a magány feloldására tett, a bizarrsáig kétséges próbálkozás. Profanitás és szakralitás váltóárama egyiként rezgeti a Nagy László tollán verssorozattá lett festményeket. Mégsem valószínű, hogy mindezen és további találgatásokkal a lényegre tapintanánk. Az ízlésbeli rokonszenvtől a véletlenszerűségig sok tényező közrejátszhatott a választásban. A legvalószínűbb pedig az, hogy Nagy László, miközben a képeket interpretálva az öt éve halott Kondorról vallott, részben önvallomást is tett – nem sejtve, hogy nem egészen három hónap múlva már maga sem lesz az élők sorában, 1978. január 30-án elragadja a váratlan halál. A Kondor-ciklus talán az oeuvre utolsó verseit felölelő kisebb önálló korpusz.

Akárcsak a festőtársak, íróbarátok, Nagy László is megkésve szerzett tudomást arról a szemérmes Kondortól, hogy nemcsak fest, rajzol és tehetségesen zenél (harmóniumán is szépen játszott), de verset is ír. 1970 júniusában az ő bevezető soraival jelent meg ízelítőként az akkor már készülő Kondor-verseskötetből (*Boldogságtöredék*, 1971) három vers az Élet és Irodalomban. „...az itt közölt versek írója azonos a képíróval. Költő és festő: egy” – adta az olvasók tudtára. *Költő és festő: egy* – állíthatjuk a *Darázskirály*tól a *Bohócig* sorjázó hét *versképről* is. A költő, Nagy László eleget tesz a festőre, Kondor Bélára való emlékezés vállalt kötelemének, ám fokozatosan úgy fejleszti, építi a sorozatot, hogy a kettejüknek (műveiknek) tulajdonítható szándékok, üzenetek, jelentések egyre inkább összefonódjanak, s főleg a sorozat utolsó darabja mintegy festő és költő közös, vallomásos önportréja, intelme, testamentuma legyen.

A képek kiválasztására jelenleg nem tudunk pontos magyarázatot, esetlegességet is feltételezünk – az összes egységében központozás nélküli és sok enjambement-t alkalmazó (ezzel voltaképp a Kondor-képek nyitott asszociativitását nyelvileg-tipográfiaileg transzponáló), tizenkét vagy tizenhárom soros darabokból szervezett ciklus komponálása viszont a legkevésbé sem esetleges. Nem is kezdődhetne mással, mint a *Darázskirály* tragikus pompájával, lévén ez a három-négy legikonikusabb Kondor-mű egyike, s ama műfordításkötet címadója, címloldali táblája is. Németh Lajos könyvében részletes, plasztikus leírást kapunk a kezében különös rovar-mobilt tartó, szomorú arcú férfialakról, a háromszög, a kör és a négyszög alakzatait egymással ütköztetve, bőségesen felhasználó, a mozgékony vörösek és sárgák közé nyomasztó fekete felületeket dolgozó remekmű koronás király/bohócáról. Benne „a szenvedő Krisztus és Pierrot egyesül, a korona is egyszerre királyi felségjelvény, töviskoszorú és bohócsüveg”.

A – Kondor szavával – „végokszerű szomorúság” testesül meg, ölt rezignált arckifejezést. A férfi a mitológiai „napkirály” is (valóban egy sámándob-napkorong glóriájával a feje körül), de a kép címe: *Darázskirály*. A részben alig kivehetően antropomorf (vagy „arccal” megfestett), részben gépszerű rovarrest a figura „harmadik kézfejeként” varázsolja el a perspektíva

visszavételével majdhogynem síkba dimenzionált festményt. Lekötözöttség és reptetés, tágas univerzumi-mennyei és zsúfolt világvárosi külső térben mutatkozó magányos befelé nézés, játékoság és görcsösség: négyzetcentimétről négyzetcentiméterre kellene feltérképezni a festett drámát.

Nagy László *Darázskirály*-verse az egyes szám első személyű narrációval és a költemény élére vitt önmeghatározással („Tűnődés mártírja...”) egyszerre szólaltatja meg a kép emberalakját, a kép festőjét, a vers íróját és a vers beszélőjét. A második, a negyedik és az utolsó, tizenkettedik sorban ismételt „fiúk” megszólítással néző- és hallgató-közösséget, publikumot verbuvál a beszélőnek, méghozzá halott publikumot: „...fiúk ti holtak...”; „...fűnyelvvvel biztosatok fiúk: süvítsen”. A hetes szám, a „hét világ” sokrétű mitológiai-vallási célzás, egyben pályára állítja a versciklus hét versbolygóját. A versalany (a képi-szövegi figura) Kondor önarcképi szószólója, s a festmény „napkirály” – „Darázskirály” szereplő-viszonyát, a béklyözöttség és röptetés, a lehetőség és a megtörténtség drámai bipolaritását is prófétálja: „...nem kutyalázat párázza be / a hét világot átütő szemet fiúk / süvítsen-e szárny a távlaton túli / távlatba mit bemértem égi gengszter / avagy szétpukkadjon szivem a földalatti / keszonban hol vasbeton könnyezik s kintről / rum néz be véres szemmel – ma nem születik / szárnyal bárki szárny és távlat bánata ez...” A napkirály/Darázskirály, emberalak/rovaralak kettőséről Vass László így vélekedik: a ’tűnődés mártírja’ „referense (vizuális megfelelője) a Darázskirály tragikus alakja, az utóbbi [égi gengszter] pedig a festmény szerkezetszerű, szárnyas organizmusa. Mindkettő a lírai énre utal, vagyis ha a festményen a Darázskirály és a rovar »hasonul egymáshoz«, a vers anyagában lényegileg azonosul egymással”. Másfelől is betájolva: a Németh Lajos által napkirálynak is nevezett emberi alak úgy Darázskirály, hogy a kezében tartott és talán röptetni vágyott rovar-gép-angyal-játékszer (a *Menyegzőből* ismert „darázs-gép”?) királya is: ellentettjével, tulajdonával, alattvalójával, alkotásával, másik egójával egy.

A Nagy László-kutatás a pálya egészét áttekintő jeleseinek mindegyike – Görömbei András, Vasy Géza, Jánosi Zoltán, Tolcsvai Nagy Gábor és mások – kitér arra: a nagyjából 1967-tel kezdődő utolsó pályaszakaszban a költőnél felerősödött a cirkusz- és bohócmotívum. Logikus ezért, hogy a „Krisztus/Pierrot” verse, a *Darázskirály* mint első, nyitó vers a *Bohócot* nyerve „párjaként” a hetedik, sorozatzáró versben. Ez utóbbi költeményre írásunk legvégén még fordítunk figyelmet, mivel e két mű, különösen *Bohóc*, burokként, héjként az egész sorozat tartását, feszességét, szerkezetét és sugárzását uralja. Már itt utalnunk kell rá, hogy a *Bohóc* (1972) Kondor egyik legtünékenyebb, magát a hosszasan rászegzett tekintetnek sem egykönnyen megadó alkotása, feltehetően az önábrázolás elmosódó szándékával is. A kép elválasztó vonal feletti („alvilág feletti”) felső háromnegyedében lépdelő főalak sudár tartása, csillagdíszes hosszú öltözéke, a szembeszökő vertikális magasába oldódó énje megengedné a ’Mágus’ (’Király’) képcímet is.

A sorozatban második helyre illesztett *Késes ember* (Kondor műtermében: *Késes ember [Gyilkos]*, 1959) a Nagy László írta Kondor-nekrológból ismerős álláspont megerősítése: az élet feladása ellenére nem öngyilkosság történt, hanem akart-akaratlan társadalmi bűn: tehetséggyilkosság. (A költő a *Késes ember*nek elkészítette egy betűkép-variánsát, mely a fegyverét merőlegesen égnek tartó gyilkos kezét és eszközét a figuráról leválasztva mértanias jelleggel önállósítja, a felhasznált alakzat-molekulák révén még hegyesebbé teszi, nyelvi egybe-forrást – kéz/kés – is sugalmaz.) A Heródes nevével kezdett vers-ikon fenntartja a ciklusba

sűrűn beszűrődő Krisztus-képzetet (a negyedik mű címe: *Szent Péter és egy nő*; az ötödikben, a *Gitáros nőben* „mész-Jerikó” tűnik fel stb.). Egyben a gyermekgyilkosság képzettársításával felidézi Kondornak azt a gyermekies, mindhalálíg őrzött karaktervonását, amelyről – más vonások mellett – minden jó ismerője megemlékezik. A gyermekiességet – a hírhedt tömeges kisdedyilkosság árnyékában, a kondori *Gyilkos* kése előtt – a szókészlet és a kicsinyítések sora is aláfesti: „Heródes is így kezdte ahogy ez / aki sihederkorban kutyusok / cicák fülit-farkát nyeste le / cifrált mint anyja a derelyét / összenőtt a kéz a késsel össze- / forradt hivatal s hivatás benne / így nem lehetett ő csillagszóró / toprongy köszörűs de csillagoltó / rekorder...” A Nagy László által mindig kedvelt ál-ikerítések (hivatal – hivatás, csillagszóró – csillagoltó) az e vershez látszólag alig illő játékosággal részben a soron következő versek lírai működését egyengetik. A teljes cikluson átcikázó modern technicitás, a „motorizáltság”, a teljesítményhajszá itt a késes ember „áramvonalas fejű” megnevezésében és a „rekorder”-ben mutatkozik.

A Kondor-ciklus sok tucatnyi tervezett és véletlenebb összefüggésének extenzív számbavétele jelen keretek közt nem lehetséges. Ezek nagy része minden jó vershallású olvasónak feltűnik, élményt szerezve. Egy összejátszás a sok közül: az iménti Heródes-utalás karácsony/kisded jelentésrétegei után a harmadik versben – *A tengerész álma*; Kondornál: *Tengerész álma (Öreg halász)* címváltozattal, 1964 – felcsendül a „karácsony-este” meghittsége. Ez rímes, amiként a következő mű is az lesz (sőt egy önrímmel részint az ötödik is – vagyis a ciklus három legbenső verse összecsengéses, a négy, érdesebb külső vers nem), s itt indul a „nő-versek” négyes sorozata. Négy költemény, melyekben a versalany szerelmi-érzéki kapcsolat-lehetőségben, az idősebb-fiatal viszonyulásban, esetleg a házasság küszöbén találja magát.

A *Tengerész álma* profán hármastórnak ható festmény, főleg sárgában és kékben tartva. A jobbról virágot nyújtó tengerészt – öreg halászt – (jobb képharmad) éppen a szeretettel napocskává emelt virág és egy tengerecskén úszkáló kicsiny vitorlás (középső képharmad) választja el attól, aki felé vágynak: a meglehetősen passzívan figyelő szőke leány orcájától, illetve vonalrajzos, egészebb, ám álomibb lényétől (bal képharmad). Csak álom az erotizált látomás, hangoltságában és formájában némi hasonlósággal Nagy László egyik érzéki versvallomásához, a *Napozó nagyasszonyunkhoz*. A páros rímeken úszó dal önmaga ígéretét foszlatja szét, süllyeszti el az álomban. A „megjavuló” tengerész, aki mostantól nem engedne „szesznek”, „disznó szavaknak”, így vall képzeletében: „...eljutva hozzád megtérek igaz magamhoz / anygali dalhoz kalácsos karácsony-este / pilézzem hó a férfinyomort kirekessze / s mint kire szerelem édesen nagy súly esett / Bermuda-háromszögében elsüllyedek”.

A versciklus nem tengelyes, hanem héjas elrendezésű. Burka keményebb a magjánál. A *Szent Péter és egy nő* ([I], 1967) versbe festése azonban ha nem is tengely – kulcs, sőt *kults*. Meglehet, utal magára a hét darabos ciklusra („Ez a kults a minékünk rendeltetett / magasságé pinczétül hét emelet...”), s dévajul nem más, mint Szent Péter játszana el most egy szőke leányzóval. Utóbbi talán egy áttetsző rózsát ajánl fel a mennyek kapusának, aki viszont a kultsot adná – ki tudja, miért cserébe, a sárga tányér-hold sütötte éj a két testet érintésközelbe hozó sötétjében. Huncut archaizálás és kancsal rím, pikantéria és cimborálás, szerepjáték és valódi vágy húrjait pendíti a költő: „...én játékból hordom ezt a péter-gönczöt / visel noha csak a szívem hét koloncot...” „Boldog társaságról” kerül szó a befejezésben, bizonyára azért is, mert a tizenkét sornak titkos meghívottja is van: „denevér és bagoly a szomszéd s

Viola / a naív – meg pokolfüst de nints kaloda...” A *Napozó nagyasszonyunk* környéki vers a Nagy-életműben a *Viola rajzai* és a „viola / cirmolja mackó-pofámat” intarziát magába foglaló *Gábrriel*, amely már a nagy szerelembűvölő költemény, a *Szépasszonyok mondókái Gábrrielre* előképe. Ezekben a versekben – és a *Szent Péter...*-ben ugyancsak – Berki Viola festőművész a(z egyik) múzsa. A Kondor-kép kapcsán Dávid Katalin művészettörténész egy 2006. szeptemberi televíziós műsorban úgy nyilatkozott: a kép nőalakjának modellje minden bizonnyal ő, mert – beszélt erről Kondornak – választott oltalmazója Szent Péter. (Dávid Katalin az egyik leghíresebb Kondor-alkotásban, az 1958-as *Csokonaiban* [!] is félig-meddig önmagát vélte felismerni.)

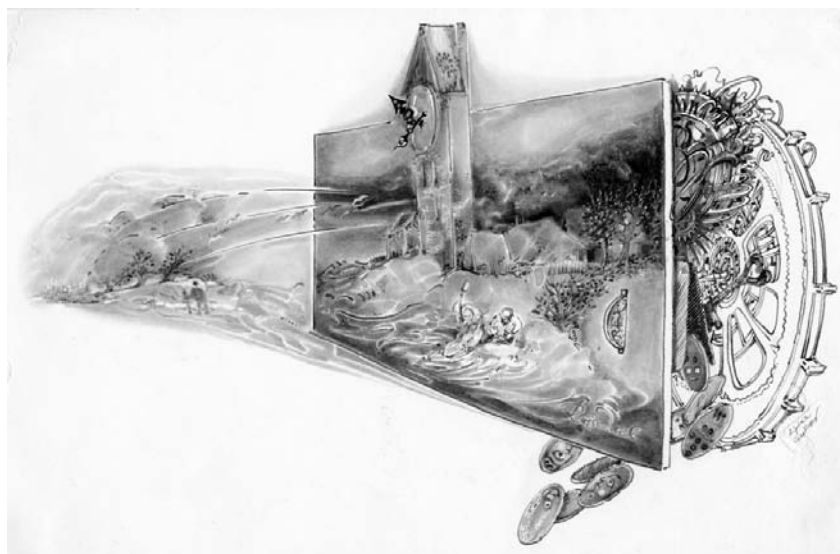
A *Gitáros nő* (1967) és a *Fiatal menyasszony* (a Kondor adta második címmel: *Öreg udvarlój*, 1968): változatok az előbbi két nő-vers témáira. Szerelem, erotika, korkülönbség, vonzalmak játéka, álom. A hét darabos festmény-együttesben oly fontos virágmotívum a *Gitáros nő* négy sorvégén még egy (indulat)szóval kiegészített önrímként, verbalizálódva önállóul. A harmadik, hatodik, kilencedik és tizenkettedik sor ekként tesz eleget ritmizáló szolgálatának: „...túlról is látom a ráncot ajaj virág...”; „...s méz-Jerikód nem döntöd le ajaj virág...”; „...jó malacizmú bajnoknő ajaj virág...”; „...bosszúm is csak engem ér el ajaj virág”.

Nagy László, akárcsak a többiben, e kettőben is az egykor az Iparművészeti, majd a Képzőművészeti Főiskolán a grafika és rajz szakokba belekóstolt növendékként, a költészet mellett a festést és főleg a rajzolást szüntelenül és bő terméssel gyakorló céhtársként méri fel a kiszemelt farostlemezek kidolgozás- és koloritbeli, tematikus és kompozíciós finomságait (mind a hét alkotás farostra készült olajkép). Kedvtelve, de az egyszerű leírást kerülve, szóbeli újraelvenítéssel ad hírt a képi tartalmakról: a verssorok mind Kondor munkásságának gyökereit, mind magánéletének fordulatait mérlegelve messzire vezethetnének. A *Fiatal menyasszony* Picasso-villanásához járulhatnának a Kondor-szakirodalom pro és kontra Picasso-utalásai, a vers befejezéséhez pedig az a védtelenség, menthetlenség, amely az őt óvó asszonyi kéz ellenére stigmatizálta Kondor Bélát: „Szorong a kicsi nő kisdéd skatulyába / zárná be magát de szerepe őrangyal / mentőövi – érzi homloka pántján fehér / vadember-tánc dobog körbe illene már / e Picassó-trikósra nézni de égi / sugallatot hallgat: kisasszony menyországgal / díjazom a kínját kisasszony legyen erős / kisasszony ha lehet vigyázzon a művész urra”. A ciklusban sorra felbukkannak Nagy kedves – részben már filológiai elemzett, részben elemzésre váró – motívumai: az angyal-, a kisdéd-, a szesz-, a széptevés- és egyéb motívumok, inkább önmaguk híradásaként, mint strukturálódó vagy mitologizálódó formában. E motívumokat részben Kondor is magáénak tudhatta.

A *költő és festő*: egy „állítást” egyértelműen a *Bohóc* avatja a magas rendű verbális festmény-elevenítések, emlékezés- és vallomástöredékek, vizuális és nyelvi rokonságú formajátékok melletti fontos – és mert a sorozatban végső, ezért különösen messze hangzó szólam-má. A *Darázskirály* holt, túlvilági, föld alatti publikuma átváltozik élő közönséggé. A „fiúk” helyébe a (krisztusi) *fiú* lép. Az attrakció előadójának – inkább: elszenvédőjének – megszólított-jai immár „hölgyek urak”: „...mulassatok / hölgyek urak...” Noha a szó szerkezet állandósult szókapcsolat jellegű, mégis unikális, hogy Nagy László egy másik, nagyszerű „mutatványos verse”, a részint *medvetánc*-metaforikájú *Medvezsoltár* szintagmáját ismétli. Abban ezt olvaszuk: „...hölgyek, urak és tahók, / csorba a fényesség: medvetánc hiányzik a tapshoz, / déjjana, déjjana, ez a vezényszó nem enyém, / ritmus és rítus ne várj, nem vagyok hímbalerina, / jégvirág-függönyeim nehogy meginogjatok, félek, / csörgőkre ha rá gondolok, harangoz bennem

a csömör, / és orrkarikát ha csak sejtek, elered az orrom vére...” A medve produkáltatásának, „bohóckodásának” párhuzamaként itt a *Bohócban*, a sorozatot beszélő teljesebb idézetet hozva, szinte az egész verset idézve ez a hang csattan: „...talárba klepetyusba királyingbe / hasztalan öltözök sündisznóbőrt is / ölthetek átdöfik bennem az angyalt / pátriárka-álcán is a fiút / aki vasreszeléktől szaharához / jutott el konnektoroktól az ég / halálos villanyházába mulassatok / hölgyek urak Mohácshoz mérve mi ez”. Kondor „nem akart meggyógyulni” tartása, döntése – és a kései Nagy László (*Jönnék a harangok értem*) keserű búcsúzkodása, a fennálló társadalmi valóság kritikájaként az ambivalens eltávozásvágy nem kis mértékben rokon egymással (egyazon évtizeden, az ezerkilencszázhetvenes éveken belül). Ahogy az 1976 nyarán öngyilkossá lett Latinovits Zoltán színművész Nagy László-i búcsúztató versében (*Gyászom a Színészkirályért*) megfogalmazódik (a most nem citált előzmények kínrímei, szófacsarásai, a nyelv önsebzése árán is): „Latinovits Zoltán, gyere el hozzám / nyári ruhában, a gyöngyfehérben, / hozzám, vagy értem, hozzám, vagy értem, / te kísértetnek is őrült Király! / Vicsorogd rám a reményt, miképpen / élve is, magadnak sereget csinálj, / [...] Gyere el hozzám, vagy értem mindegy, / pohár az asztalon, hüen várlak / akár utrakészen is, mint egy / mosoly, hogy rád, a csillagra szálljak”.

Ha Kondor Béla – nem a menny felhői közül, hanem a fű alól – hallaná mindezt (a róla, hozzá írt ciklust és más, 1973–1977-ben keletkezett Nagy László-verseket), legyintene fintorosan: *hozzám, vagy értem, mindegy...* s mormolná: *déjjana, déjjana, dé.*

LIPTÁK GYÖRGY: LEJÁR AZ IDŐNK